

Két évtized – az olvasó szemével

Itt nem lesz alvás – morogtam, miután sokadszor fordultam jobbra, majd ismét balra. Régen elmúlt éjfél, de gondolataim még mindig nem szüntek meg vibrálni. Ismerős jelenség, így szokott lenni, valahányszor erősen foglalkoztat egy kérdés. Most is egy szöveget görgetek, fogalmazok, alakítok, s arra várok, hogy új mondatok alakuljanak ki az eszmélet küszöbén. Az álom és a múlt sokszor ugyanaz a fajta tartomány, gyakran az álom világában születik meg az a felismerés, amit örömmel szemlélek a tudat világosságában. Igazat álmodni a múlttól jó dolog, hasznos mindenkinek. De hát mi legyen az a múlt, amit hasznos visszaálmodni a mába. Ki segít nekem bolyongani, eligazodni a régi ösvényeken, hogy elhozzam egy régi világ meg nem fakult üzenetét?

Szinte egy időben érkezik a gondolat azzal a fordulattal, amellyel ismét szembekerülök a könyvespolccal. Igen, ott fekszenek hiánytalanul egy folyóirat füzetei, s az egyikben az a történet, amelyre éppen szükségem van. Felkelek, kikeresem a számot, pár percig olvasgatom a szöveget. Igen, ez az. Kitérnek az utcák, járnak kezdenek az emberek, hangokat hallok, valahol énekelnek. Újra éledt a holtak hitt világ. Jó, hogy van ez az újság. Hátradülök a széken, megnyugszom. Kinézek az ablakon. Két óra felé közeledik a mutató. „Pihenjünk. Az álomba merülőnek / Jó dolga van. Megenyhül a robot, / Mint ahogy szépen súlya vész a kőnek, / Mit kegyes kéz a mély vízbe dobott.” [Tóth Árpád: *Jó éjszakát!* – A Szerk.]

Ideje lesz rendbe szedni a gondolataimat. Nem azért fogok írni, hogy a szavak ellenőrizetlenül kószáljanak a pillanat hatása alatt. Az „Érted vagyok” olvasójaként szeretnék álmodni arról, hogy mit érzek akkor, amikor a folyóirat, betöltve a huszadikát, huszonegyedik évébe lép. Az előző két bekezdés sejteti, hogy a polcomon fekvő füzetek fontosak számomra. Megvárom ezért az új nap világosságát, és fogalmazványom élére felírom e szavakat: Én és az „Érted vagyok”. Induló címnek megfelel, és magammal kezdem, így könnyebb.

Mindenekelőtt elébe akarok menni olvasótársaim kérdésének, hogy ki

vagyok én, és mi közöm van a méltatás tárgyát képező folyóirathoz. A válaszhoz vissza kell menni négy évtizedet. 1971-ben kezdtem négynyelvű szakfolyóiratot szerkeszteni, és ezt a mesterséget – kitűnő szerkesztőbizottságok támogatásával – 32 éven át űztem, s az évek során sok kéziratot olvastam és gondoltam. Ennyit a profán tapasztalatokról, utalásképpen arra, hogy nem üres állítás, ha kijelentem: jó újságról van szó, fontos újságról van szó.

A teológia és a közösség témájában 1972-ben, szamizdattal indultunk, és a 90-es évek elejéig, a szabad publikálás koráig, változó szerkesztői gárda állította össze a Karácsonyi Ajándék írógéppel készített füzeteit. Mindenki tudja, hogy az „Érted vagyok” az Ajándékból nőtt ki, és vált önállóvá.

Két évtized múlt el. Az idő nemcsak fizikai értelemben relatív, de az égitesetek egyenletes forgása mellett a szubjektum számára sem egyformák az idő szakaszai. Húsz év alatt a megszületett gyermekből felnőtt lesz, s a magunk emlékeiből tudjuk, hogy milyen lassan látszottak múlni iskolás éveink, mennyire vártuk, hogy nagyok lehessünk. Az én első húsz évembe belefért a kifejlett trianoni revizionizmus, az eucharisztikus kongresszussal is fémjelzett keresztény Magyarország élete, területek visszacsatolása és újbóli elvesztése, két zsidótörvény, világháború, magyar férfiak százezreinek elvesztése, élelmiszerjegyek, holokausz, új hatalom uralma, kísérlet a demokratikus berendezkedésre, míg a személyi kultusz véget nem vetett álmainknak. Fizikailag kifejezve: nagyon nagy volt a húszéves időintervallum történelmi sűrűsége. Ha most életem első húsz évének szakaszát összehasonlítom az utolsó húsz évvel, eltűnődöm, jól használtuk-e a kapott időt, vagy üres pazarlás volt-e mindaz, amit 90-től csináltunk. Biztosan nem volt az, mint ahogy a betegségből lábadozó ember egyensúlykeresése sem az, de a kérdés felvethető. Én azonban nem tudományos sajtótörténelmi mérleget akarok megvonni, hanem csupán egy nekem kedves folyóiratot méltatni. Beszélni egy újságról, amely húsz évvel ezelőtt született, nyitva állt a világra, nézte a mozgását és – erejéhez

képest – bemutatta olvasóinak. A folyóirat kíséri a történelmet, segít érteni, és segít megtalálni a tenni akaró ember számára nyíló lehetőségeket. Ámde helyének, jelentőségének megítéléséhez tudni kell, hogy hol és mikor született. Ez viszont történelem, nincs elefántcsonttorony, még ha tudatosan vagy tudattalanul tagadni akarjuk is. Annyi biztos, hogy a marandó értékek közvetítésére vállalkozó újság tart bizonyos távolságot az eseményektől a napok szeszélyes hullámzása közben. Az igazság nincs mindig a felszínen, évek, évtizedek után, netán még később derül ki a napi való mögötti *igazi* valóság. A hírközlő eszközök révén elképzelhetetlen mértékben megnövekedett ismeretanyag rendeződéséhez, megállapodásához egyre nagyobb áttekintésre, munkára van szükség, különösen akkor, amikor állandóan szembesülünk régi és új tények szándékos elferdítésével. Nagyon megnő a megbízható dokumentáció, az oknyomozó tudósítás jelentősége. Áll ez a szellem világára is. A sok oldalról ránk zúduló tudósítás özönében biztos kalauzra, jó szerkesztőre van szükségünk, aki tudja: honnan, mit gyűjt be folyóiratába, és kiknek, hogyan közvetíti.

A szerkesztés a gondolkodás egyik iskolája és mindennapos gyakorlata. Észre kell venni a kéziratban rejlő értéket, segíteni kell – ha szükséges – a kibontását. Jó szem, türelem, műveltség, segítő szándék kell hozzá. Tapintat, amellyel a kritikus elmagyarázza és elfogadhatóvá teszi véleményét. Neves írónk mesélte el, hogy amikor büszkén elvitte friss művét József Attilához, a költő a szerző nagy megdöbbenésére közölte, hogy a kézirat nem jó. Ezután azonban leült a szerző mellé, és mondatról-mondatra haladva olvasta, értelmezte, alakította, javította a szöveget. Az írás megváltozott, és mégis ugyanaz maradt. Stílus, megjelenése sokkal előnyösebb lett, tisztult a mondanivalója, javult a hatása. A szerkesztőnek tudnia kell, meddig mehet el a hétköznapi modorosságok és stílustalanságok gyomlálásától a lényeg kiemelésének irányába: a szerző mellett ő testesíti meg az alkotás létrejöttében szerepet játszó egyik emberi tényezőt.

Az újság tehát igaz gondolatokat képvisel, és közvetít az embereknek. Az én újságom szerkesztőjéről tudom, hogy fontos dolgokat akar elmondani, és én azonosulok vele, mert én is azokat a dolgokat tartom fontosnak. Ettől alakul ki a szerkesztő és olvasó kapcsolata, közössége, sajátos közössége. Ha kell, korrektil vitázó világa. Az én újságom szerkesztőjének van lelkiismerete, lapját nem a változó szelek járása szerint állítja össze. Tudom, hogy nem „papírbátorsággal” él, hogy emberi teljesítménye áll a nyomtatott lapok mögött. Ez jóval több, mint az egykori impresszum, amely szerint „szerkeszti a szerkesztőbizottság, kiadja a kiadóhivatal és terjeszti” – mondjuk – „a Magyar Posta”.

Az én újságom világnézetet képvisel. Akkor is azt teszi, amikor más nézeteket hoz elő, tárgyilagosan bemutatva őket. Nagy a világ, ma úgy mondják, globális, ismerni kell kis világunkon túl lévő embereket, gondolatokat, szokásokat. Vélekedhetünk másképp, jónak vagy rossznak minősíthetünk jelenségeket. A jót elfogadhatjuk, felhasználhatjuk, a veszedelmek ellen pedig felkészülhetünk. Mindenképpen hasznunkra tehetjük. Ismernünk kell a régít, tudomásul venni a jelen nem feltétlenül örök érvényű tényeit, és megsejteni valamit a jövő irányairól. Ismét saját példát említek. Kezdő koromban, több mint ötven éve, néhány könyvet rendeltem a debreceni matematikai intézetnek játékelméleti témából. „Minek ez?” – kérdezték az akkori témákon dolgozó kollégák. Ma már nem kérdeznék. John Charles Harsanyi – alias Harsanyi János – 1994-ben kapott Nobel-díjat a nem-kooperatív játékok egyensúlyelméletében végzett munkájáért. A jó szerkesztőnek és a jó könyvtárosnak egyaránt van szimata. Ez az érzék azonban nem légből kapott. Benne kell élni a szakmában, és ismerni kell az embereket. Akkor megsejthetjük, kiben és miben van fantázia a jövő szempontjából. Csak mellékesen: korunk messzemenően a nem-együttműködés világa. Tud itt valaki egyensúlyt teremteni?

Az „Érted vagyok”, ha nem is képes ezt megoldani, de a maga módján ismereteket gyűjthet, kitekintést adhat, ösztönözhet a jövő megismerésére és – legalább kicsiben, egy kis-közösség szintjén – a megoldására. Szemléletének alapjai megvannak: szelíd szerénységgel szolgálja az embereket. Megnéz mindent, ami elébe

kerül, és ezen az alapon értékeli minden jelenséget.

Nos, ha visszanezdek az elmúlt húsz évre, akkor úgy látom, hogy ez az újság igyekezett elénkbe hozni a kor időszerű gondolatait. A jézusi alapvetés és a haladó zsinati szellem határozta meg útkeresését. Bemutatta a bibliai szövegek új elemzését, hónapról-hónapra, folyamatosan hozza az időszerű szakaszokhoz csatlakozó elemelkedéseket. Szó van tanúságtételről, gyakorlati életvitelről, emberi jogokról, női teológiáról, latin-amerikai biblikus szemléletről. Ha valaki elfáradt a száraz teologizálásban, felfrissítheti magát Moha bácsi meséivel, közösségi élménybeszámolókkal. Életrajzok, interjúk jelennek meg régi és új Bokor-tagokkal. Újabban megsaporodtak a közgazdasági cikkek, az alternatív életforma propagálói. Hasznos távolságot tart a politika csálóka világától, mert ismeri a politikát, és nem kíván az erőszakos pártpolitika támogatója lenni. A napi politizálás tele van csapdákkal, megreformálhatatlan; az antipolitikus Jézus – kristálytisztá látása folytán – nem is foglalkozott buzgó hívei lázadó ötleteivel, inkább lehűtötte őket. De hát ezt úgyis tudjuk. Ha tehát azt kérdezné valaki: szükség van-e erre az újságra akkor, amikor bárki képes lapot szerkeszteni, és nyüzsg is a kínálat a vallási kiadványok terén, akkor az előző felsorolás igazolja művünk létjogosultságát.

25 évvel ezelőtt arról írtam, hogy az egyháznak saját értelmiségre van szüksége. Meg is mondtam, hogy itt nem diplomás értelmiségre gondolok, hanem olyan emberekre, akik feladatuknak érzik, hogy folyamatosan kísérjék a változó kor szellemi alakulását, és ebben a folyamatban újra és újra felvessék, értelmezzék a keresztény hit időszerű kérdéseit. Ez nem végzettség, hanem kritikus gondolkodás, ötletes válaszkeresés és a válaszok újbóli kritikus vizsgálatának szándéka és képessége. Erre bárki vállalkozhat, akinek egzisztenciálisan fontos az a hit, amelyre rátette az életét. Erre vállalkozott a 12 éves Jézus, erre vállalkozik mindenkor a zsinagógában olvasásra jelentkező izraelita, és mindenki, aki többet akar, mint gondolatlanul elfogadni mások állításait. Az evangéliumi alapelvek nagyon széles keretet tesznek lehetővé a merev hivatalosságtól mentes szellemi tevékenységre. A Mannheim által elképzelt „freischwebende Intelligenz”, a szabadon lebegő értelmiség, teret kap-

hat a Lélek sugallatainak felfogására, kimondására. Minden kérdés felvethető, és tárgyilagosan, hatalmi, hivatali és anyagi befolyásoltság nélkül megválaszolható Jézus tanítása alapján. Csak órá figyelünk. „Totyogjon, aki buksi medve, láncon” – a cenzúrától, a pozíció, a tekintély, a hatalom és a pénz elvesztésétől félve –, nekünk ezt nem szabad. Az ügyészek, cenzorok nem téphetik ki kezünkől a tollat. Ennek alapvető feltétele az anyagi függetlenség. Pályázati feltételek nem szabhatnak korlátot tartalmainknak. Hangtompítót nem alkalmazunk, elég baj, hogy egyházi sajtónk óvakodik a reális tájékoztatástól, és egyházi bulvárrá, hitbuzgalmi közleményekké válik, miközben súlyos problémák állnak előttünk nemhogy megoldatlanul, hanem egyenesen észrevétlenül. S még ha megemlít is valamit az egyházi sajtó, akkor is felemásan, felfelé kacsintva, a tekintélyt féltve beszél róluk. De kit érdekel a langyos sajtó, ha e világ fiainak száraz megállapításaiból kell megtudnunk, mi baj van a házunk táján.

Na, de van-e értelmiségi, akit érdekelnek a hit jelenkori kérdései? Az 56 utáni, Nyugatra ment fiatal értelmiségiek által létrehozott Mérleg éppen most jutott abba a helyzetbe, hogy nem tudja kifizetni nyomdai számláit. A szerkesztőségéhez érkező támogató levelek mögött kevés az anyagi erő, és az az Intézmény, amelynek nagyon fontos lenne, hogy intellektuálisan is megalapozott módon jelenjen meg a világban, egy fillért sem szán neki. Oda jutunk, ahol fél évszázada léteztünk? „Ahogy lehet”? [A szerző a fél évszázaddal ezelőtt Bécsben működött, magyar nyelvű vallási kiadóru utal. – A Szerk.] Szerencsére lehet, mert egy közösség ki tudja izzadni egy hírportál költségét, és független fórumot hozhat létre. Ami a remény galambja a médiák özönvizében, csak éppen nagyon szomorú. Mondom én, az egyszerű olvasó, aki naponta növeli a szelektív szemétkupacot, és naivan, eszköztelenül „környezetvédi” az egyenlítői esőerdőket. A konzervatív irodalom gyártására persze van pénz, a hívó meg is veszi a biztonságosnak vélt kiadványokat, s megy ez az üzem mindaddig, amíg valami brutális erő nem kényszerít minket a tipikus termékek előállításának felhagyására. Hagyományos szövegek, persze, készíthetők, és nem is mondanám, hogy bűn, de időnkint hiba, amit később nehéz munkával kell majd javítani.

Visszatérek a szabadon mozgó értelmiség gondolatához. Ennek a társaságnak az volt a feladata, hogy osztályoktól és pártoktól függetlenül kísérelje meg megérteni és értelmezni korunk történetét. Tegye ezt a lehető legtárgyilagosabban, anélkül hogy feladná az emberi szabadságnak a felvilágosodástól örökölt értékeit. Ezt kísérelte meg még a kádári időkben Sánta Ferenc, amikor az elkötelezetlen humanizmus elvét hangoztatta. Elég veszélyes dologra vállalkozott, mert abban a korban nemhogy a sikerességhez, de a megélhetéshez is nagyon kellett, hogy valaki odakösse magát az uralkodó hatalom szekeréhez. Az áruházi c. regényének házigazdája megkapja a magát mindkét harcoló féltől. Honnan veszi a bátorságot, hogy megítélje a harcolókat? Álljon ide vagy oda, különben duplán elbánhatna vele. Száz évvel ezelőtt a Holnapos Dutka Ákos is arra a következtetésre jutott, hogy a költő, párt nélkül, elvész korával. Csak ízelítőnek emelem ki ezeket a valóság tengeréből.

Megérteni és megértetni, ahogy lehet. Függetlenül és önfeláldozóan. Erre kellene munkások. Realista krónikások. Írók és szerkesztők. Írók, akik odateszik saját gondolataikat a mások által meglátott és kifejezett jelenségek mellé, és szerkesztők, akik gyűjtik a nagyvilág termését, és alkotó hozzájárulásra serkentik barátaikat. Nem kell óriási dolgokra gondolni. A pirosló muskátli egy fehér ház ablakában nagy erőt jelent, mert virágzik, mert egyszerű, mert a miénk. Az őszinte írásoknak nagy értékük van. A becsületes író a legjobb, legbensőbb énjét

adja olvasóinak. A mű tanúskodik az író valódi természetéről, mert írásában a legvisszahúzódozó ember is leveti álarcát, mintegy szándéka ellenére kiszolgáltatja titkait. A jó írás olyan gyónás, amely megköveti olvasóit a köznapokban elkövetett hibákért. Nem lehet végzetes az az út, amelyet az önvizsgálat szegélyez.

Hová jutottam? Van még közülük ezeknek a soroknak ahhoz az újsághoz, amelyért éjjel felkeltem, hogy átsegítsen egy gondolati akadályon? Nyilván. Innen indultam, erre kell keresni az okot. Írásom is olyan, mintha álomban született volna: csapong erre és arra. Gombolyítom a hatások fonálát, és nem tudom, kedvet csináltam-e arra, hogy valaki kézbe vegye az „Érted vagyok” új vagy régebbi számait, hiszen nem kapott tartalomjegyzéket, statisztikát a bel- és külföldi szerzők számáról, a témák arányairól, az önálló írások számáról, vagyis sok dologról, amelyek egy lap összehasonlító jellemzői lehetnek. Egyszer a szerkesztők is beszélhetnének műhelymunkájukról, talán úgy, ahogyan Vitányi Iván leírta a Valóság – számomra progresszív – korszakát. Ahol a szerkesztői munka közösséggé formálta a tagokat, ahol a napi gondok kizárásával csak a jó újság gondozása volt a cél. Ahol az összefogás segítette a hatalom kényszerével szemben. Ennek a részleteiről is jó lenne egyszer hallani. Az igényes szerkesztésben tükröződik a korszak irodalmi élete, a mi újságunkat létrehozó műhelyben pedig a mai hitünk elmondásával és vállalásával járó emberi munkánk jó szándéka és erőfeszítései.

Hosszúra nyúlt ez a méltatás, ideje befejezni. De ha már könyvespolccal kezdtem, hadd fejezzem be azzal a polccal, amelyre éjszaka ráesett a tekintetem. Ez a bútor darab már több mint ötven éve kíséri az életemet. Amikor kezdő tanárként megrendeltem, arról faggattam az asztalost, hogy mikorra készül majd el. Ő azt mondta, nem kell türelmetlenkedni, a jó bútornak pihennie kell egy ideig a műhelyben, amíg elindul teljesíteni hivatását. Én is jó néhányszor megforgattam ezeket a sorokat. Kihagytam, betoldottam, javítottam egyes részeket, s eközben a Vigilia elérkezett a 75. születésnapjához. Istenem, a Vigilia! Aki nem élt ebben az időben, az nem tudja, hogy a katolikus, sőt a nem katolikus értelmiséginek is mit jelentett ez a folyóirat. Hogy terjesztéséért konfliktust is vállaltunk a személyi kultusz idején. Hogy külföldi barátainknak küldött példányai kilencven százalékát semmisítette meg az ilyen vagy olyan elhárítás. Panaszkodhatunk a cenzúra miatt, szerettünk volna jobb cikkeket látni, de mégis *volt*. Régi számait olvasva ma is frissnek, élőnek ható írásokra bukkanunk. És most, ha valaki megkérdi tőlem, hogy tulajdonképpen mit is akarok, az „Érted vagyok” vagy a Vigilia dicsérete-e írásom célja, akkor azt mondom, hogy éppen a maradandó értékek figyelemztetik a mai írókat és szerkesztőket, hogy művüket összemérjék a korábbi alkotásokkal. Nem tudnék elismerő szavakat írni a mában, ha szűk látókörű, elfogult lennék, és nem tekintenék vissza, ma pedig körben mindarra, ami keresztény publikálás címén történik. Van múltam mint olvasónak is. Csak a korba helyezve áll meg minden egykori és jelen ítélet. Ebben az összehasonlításban értékelhető a mai kiadványok küzdelme a színvonalért. A türelmes mérlegelés azokat igazolja, akik szabad szolgaként akarják felismerni és támogatni a hit és a kultúra rejtett erőit, amelyek meg nem szűnően mozgatják változó világunkat. Száz éve verselt erről egy költő*, aki szerkesztőként is maradandót alkotott. Van hagyományunk.

Merza József

* A szerző Babits Mihály In Horatium c., 1904-ben keletkezett versére gondol. – A Szerk.

